

י"א תמוז

הרב אלעזר לנדא

תשלום מיסים

בתאריך י"א בתמוז חל יום פטירתו של הרב אלעזר סג"ל לנדא, שנפטר בתאריך זה בשנת תקצ"א (1831). הרב היה נכדו של הרב יחזקאל לנדא, בעל שו"ת נודע ביהודה, וכיהן כרבה של העיר ברודי. בתחילת דרכו התגורר בלבוב, ולצד עיסוקו במסחר החזיק בית-מדרש פרטי בראשו עמד. באחרית ימיו התגורר בברודי, אז התמנה לרב העיר. בשנת תקצ"א פרצה מחלת הכולרה, ולמרות הסכנה טיפל הרב בחולים וסייע ליתומי הנפטרים. הוא נדבק במחלה ונפטר. הרב לנדא חיבר את הספר 'יד המלך' על הרמב"ם.

חברה החפצה בקיומה החומרי, עליה להשית מס על חברי הקהילה כדי שימלאו את קופת הציבור לטובת הציבור. במדינת ישראל ישנם סוגים רבים של תשלומי מיסים המוטלים על האזרח - כאלו המוטלים עליו מטעם המדינה לשם כיסוי הצרכים והשירותים הכלליים של המדינה, כגון מס הכנסה, מס דלק ועוד. ויש מיסים מוניציפליים המוטלים ע"י העיריות, המושבים ומוסדות מוניציפליים שונים לשם החזקת השירותים המקומיים לסוגיהם השונים. דיני המיסים אינם הלכות קבועות אלא מבוססות על מנהגי קהילות שונות ולכן לא ניתן להקיש מקהילה לקהילה. הרמב"ם¹ עמד על כך שעניינים אלו נכתבו במסכת בבא בתרא, האחרונה מבין שלושת הבבות, "מפני שכולו קבלה ודברי סברה ולא נתבארו במקרא".

מלבד חוסר האחידות בין קהילה לקהילה במנהגיה, נמצא לעיתים שאין התאמה בין דיני המיסים לדין התורה. בשו"ת תרומת הדשן² נימק זאת, משום שאם נעמוד על דין תורה אזי יהיו מריבות ולכן חובות המס נקבעו על-פי הסכמה קהילתית ועוגנו במנהגיה. נימוק נוסף כתב הרב יהודה לייב מפפרשי³ שדין התורה הוא קבוע ואילו ענייני המיסים משתנים ממקום למקום ומזמן לזמן. מסמכותה של הקהילה לכפות את חבריה על תשלום המיסים, ויש לכך שתי סיבות שונות. הראשונה היא, משום התועלת וההנאה שיש לחברי הקהילה משירותיה, אך לפי זה אם אין לאחד מחברי הקהילה תועלת בשירותיה אזי אינו חייב להשתתף, כפי שכתב הרב יהודה מינץ⁴ אודות נשים זקנות שאינן רוצות לשלם מס על המקווה כי אינן זקוקות לו עוד, וכדברי הרב משה אלשיך⁵ שתלמיד חכם המתגורר בעיר אינו צריך לשלם את מס הרב כי הוא אינו זקוק לו. אך יתכן והסיבה לחיוב המיסים

¹ רמב"ם (הקדמה למשנה).

² שו"ת תרומת הדשן (סימן שמב).

³ שו"ת חינוך בית יהודה (סימן צח).

⁴ שו"ת מהר"י מינץ (סימן ז).

⁵ שו"ת מהר"ם אלשיך (סימן נב).

'דבריהם הם זיכרונם'

תורת חכמי ישראל ביום פטירתם

נתנאל אוירבך

אינה התועלת משירותי הקהילה, אלא מעצם השותפות ההדדית שבין כלל חבריה, וגם אם אחד מהם אינו משתמש בשירותי הקהילה יוטל עליו חובת התשלום משום שהוא חלק מהכלל, כפי שפסק הרמ"א: "כל צרכי העיר, אע"פ שמקצתן אינן צריכין, כגון... מקווה וכדומה, אפילו הכי צריכין ליתן חלקן",⁶ וכנימוקו של החתם סופר: "כיון שבני הקהילה דין שותפים יש להם".⁷

הגמרא⁸ פוטרת תלמידי חכמים מתשלום מס שמירת העיר משום שאינם צריכים שמירה שכן התורה משמרת אותם,⁹ אך מחייבת אותם לשלם עבור תיקוני הדרכים וחפירת בור המים. הבחנה זו בין סוגי המיסים מאששת את ההבנה שמדובר על חיוב מס הנובע מהתועלת וההנאה, ולכן כשיש לתלמיד חכם הנאה משירותי הקהילה, כתיקון הדרך ובור המים בהם הוא משתמש אז הוא חייב, אך משמירת העיר הוא יהיה פטור שכן אין לו תועלת כי התורה משמרת אותו.¹⁰ בהמשך הגמרא מובא פטור גורף וכללי מכל המיסים שאינם מוטלים על תלמידי חכמים. לשם כך הובאו שני מקורות לימוד שונים: "אמר משה לפני הקב"ה, ריבונו של עולם, אפילו בשעה שאתה מחבב עמים, כל קדושי יהיו בידך", כלומר גם כאשר ישראל נמסרו בידי גויים המטילים עליהם מיסים, מכל-מקום אין התלמיד חכם חייב בכך כי הוא ביד הקב"ה. הלימוד השני הוא: "והם תוכו לרגלך - תני רב יוסף, אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה". שני הלימודים הללו משקפים שתי דרכים שונות להבנת הפטור הגורף של תלמידי חכמים ממיסים. על-פי הלימוד הראשון, תלמידי חכמים אינם כפופים לבני אדם אלא הם בידי ה', ועל כן אין בשר-ודם יכול לחייבם במס. מהלימוד השני משתמע שהפטור נובע ממעמדם ה'אֶל־מקומי' של תלמידי חכמים. מס מוטל על אדם מכוח חברותו בקהילה, אך תלמידי חכמים אינם חברים גמורים בקהילה, הם מכתתים רגליהם ממקום למקום ולכן אינם שותפים בחובותיה.

ההשלכה משני מקורות לימוד אלו מצויה במחלוקת הראשונים עליה הצביע הרב אלעזר לנדא¹¹ ביחס למס שלא הוטל מאת הקהילה על חבריה אלא מס אישי שהטיל המלך או הרשות השלטונית על האנשים. לפי הלימוד הראשון, פטור תלמידי חכמים הוא פטור מעולו של בשר ודם, והמלך בכלל. ואילו לפי הלימוד השני, תלמידי חכמים פטורים ממיסי קהילה, שכן אינם חברים באף קהילה, אך כן יהיו חייבים במס שהטיל המלך על נתיניו.

ראוי לסיים במה שפתחנו, שחובת תשלום המסיים תלויה במנהג המקום והקהילה, ולכן אם מנהג המקום לחייבם אזי הם חייבים.¹² לפיכך, תשלומי מיסים במדינת ישראל כוללים את כל פלחי האוכלוסייה, גם את תלמידי החכמים.¹³

⁶ רמ"א (חוי"מ סימן קסג סעיף ג).

⁷ שו"ת חתם סופר (או"ח סימן קצג).

⁸ בבא בתרא (ז ע"ב-ח ע"א).

⁹ רש"י (בבא מציעא קח ע"א ד"ה לא).

¹⁰ שו"ת מהר"ם אלשיך (סימן נב).

¹¹ יד המלך (הלי' תלמוד תורה פ"ו ה"י).

¹² ראו: שו"ת תרומת הדשן (סימן שמב); רמ"א (יו"ד סימן רמג סעיף ב); שו"ת שרידי אש (ח"א סימן קלח אות ט-י).

¹³ הרב כתריאל טכורש ('מערכת המסים לאור התורה', בצומת התורה והמדינה ח"ב עמוד 287).